

To Stenogade-jesuitter og middelalderfilosofien

Den jesuitiske ånds møde med dansk klassiskerkultur.

Tekst: Bernadette Preben-Hansen

JESU SELSKAB I 1937 publicerede Alfred Otto SJ et nederlandsksproget essay om den katolske mission i Danmark (Het land van sint Knud: katholieke missie in Denemarken. Xaveriana maandschrift 162, 14/6. Leuven, 32 sider). Efter en oversigt over katolsk historie i Danmark, skriver Otto under overskriften ”Vanskeligheder” (Otto 1937, 21): ”Det bør understreges, at den katolske Kirke i Danmark finder en yderst vanskelig arbejdsmark. En af de største forhindringer er manglen på et indfødt præsteskab. For udlændinge er det ingen nem opgave at arbejde med succes i et så højtudviklet land som Danmark. Det fremmedartede sprog, som må tillæres til perfektion, er langt fra den eneste vanskelighed. Også den særegne kultur og de særdeles særegne træk ved den danske national karakter volder en hel del vanskeligheder. Danskeren er af natur overfølsom, kunstnerisk og noget nærtagende. Hans stærke hang til det naturlige overlader ham ingen dyb forståelse overfor det overnaturlige”. Om end Ottos danskerportræt går på den danske folkesjæl, er den på sin vis også betegnende for grundholdningen bag undervisningen i filosofihistorie på filosofistudiet ved Københavns Universitet. Den var (og er næsten indtil i dag) præget af den idé, at middelalderen, rundt regnet 500-1500, var en mørketid for introverte munketanker om Guds eksistens og katolsk kirkemagt, der pludseligt blev tromlet over af reformation, oplysningstid og naturvidenskab. I arbejdet med oplysningen af middelalderen grundlagde to Stenogade-jesuitter en forskningstradition på Københavns Universitet.

Alfred Otto og Heinrich Roos

Alfred Otto SJ (1903-82) blev født i Mühlhausen i Tyskland. Efter filosofiske og teologiske studier i Valkenburg i Nederlandene, blev han sendt til Danmark (1927). Han blev præst ved Jesu Hjerter Kirke i Stenogade. Her kastede han sig over videnskabelige studier og forsvarede siden sine doktorgrader, dels ved Gregoriana i Rom (1931), dels ved Københavns Universitet (1933) om Roskilde gavebog fra dansk middelalder.

Heinrich Roos SJ (1904-77) blev født i Rüdeshelm i Tyskland. Også han var knyttet til Valkenburg i Nederlandene, blev sendt til Danmark (1928) og blev præst ved Jesu Hjerter Kirke i Stenogade. Han kaste-

de sig over videnskabelige studier. Roos tog sin magistergrad i germansk filologi ved Københavns Universitet (1932), og tyve år senere (1952) disputerede han sammesteds på en afhandling om Morten Mogensens sprogfilosofi, om betydningsmåder (modi significandi), et vigtigt kapitel af den middelalderlige logik og semantiks historie i middelalderens latinsksprogede skolastik.

Studium generale

Middelalderen fra 1100-tallet til og med 1400-tallets slutning blev en videnskabelig blomstringstid. De ældste universiteter - Bologna, Paris og Oxford - blev oprettet i 1100-tallet. Grundlaget for den europæiske enhedskultur var sproget latin. De lærde studerede og disputerede på latin fra Napoli til Uppsala. De rejste rundt fra universitetet til universitet med deres dyrebare håndskrifter, notesbøger og biblioteker i bagagen. Universiteternes særkende var, at de kunne konferere internationalt anerkendte akademiske grader med tilladelse for deres kandidater til at undervise hvor som helst. Europa og den europæiske idé som en spirituel enhedskultur var hermed under opbygning. Universiteterne skød frem som paddehatte, og Danmark, der haltede efter den europæiske (ud)dannelseskultur, fik et universitet i København (1479) - et universitet, der fra sin grundlæggelse var tynget af bureaukrati og provinsialisme.

Morten Mogensen, Bo, Jens og alle de andre fra Danmark

Middelalderens skoler og universiteter læste Aristoteles. Den gamle græske filosofis tanker blev fra 1100-tallet til 1600-tallet grundlaget for studiet af filosofi i Vesteuropa. De europæiske universiteters fællesnævner var det obligatoriske pensum: Aristoteles' skrifter i latinsk oversættelse. Skolemændene noterede og kommenterede. De diskuterede og disputerede. Og deres tekster ligger i dag i håndskrifter rundt om på Europas forskningsbiblioteker. Serióse studier af middelalderens filosofi og teologi forudsætter et solidt kendskab til latin, håndskriftlære og tekstedition.

Her ligger vore to Stenogade-jesuitters fortjenester for dansk videnskabshistorie. De gravede de danske middelalderfilosofers skrifter ud af de europæiske forskningsbiblioteker og begyndte at udgive dem. Roos fremgravede også de middelalderlige sofismer (sophismata) fra Parise-

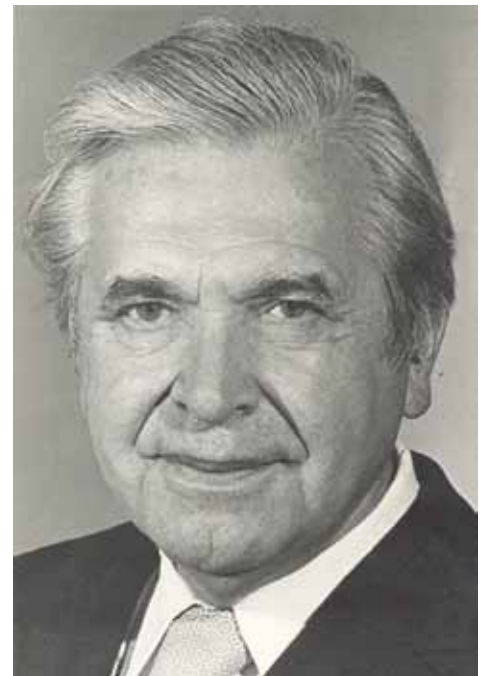
runiversitetet, sproglige øvelser i logik og argumentation, som det internationale skolefolk trænede ved offentlige disputationer. Det er sådan en sofisme, som Ludvig Holberg karikerer i fortællingen om Erasmus Montanus, der efter teologiske studier ved Københavns Universitet vender hjem til sit sjællandske sogn og overbeviser sin familie om at ”morlille er en sten”. Også Rasmus Æreboe, Just Juels sekretær på rejsen til Peter den Stores hof i Sankt Petersborg, beretter i sin selvbiografi muntert om de sofistiske disputationer ved Københavns Universitet i 1700-tallets begyndelse.

Under og efter Besættelsen var Otto og Roos engageret i uddannelse og forskning ved Københavns Universitet. Vore to jesuitter fik godet forskningsjorden og grundlagt (1946) et udgiverprojekt, der lever i bedste velgående den dag i dag: udgivelsen under Det Danske Sprog- og Litteraturselskab af de danske middelalderfilosofers latinsksprogede filosofiske værker (Corpus philosophorum danicorum medii aevi). Morten Mogensen, Bo, Jens, Peter Nattergal, Anders Sunesen og alle de andre danskeres grammatiske og sprogfilosofiske værker fra Pariseruniversitetet i 1200- og 1300-tallet blev nu tilgængelige for den internationale forskning. Det må betegnes som noget nær en genistreg at få udgiverprojektet gennemført, da tyskhed og jesuitkultur jo ikke var populært i 1940'ernes Danmark.

Institut for græsk og latinsk middelalderfilologi

I 1958 oprettede Københavns Universitet et ”Institut for græsk og latinsk middelalderfilologi” (IGLM). Hovedpersonerne bag var professorerne Poul Johannes Jensen og Carsten Høeg. Jensen, professor i klassisk filologi, var åndshistoriker i bred forstand, især på arbejder om den sokratiske-platoniske tradition. Høeg, også professor i klassisk filologi, arbejdede med studiet af den byzantinske musik. Institutets hovedopgave blev - udover den byzantinske musikforskning - at studere europæisk latinsksproget middelalderfilosofi, den græksksprogede filosofiske baggrund, dvs. særligt Aristoteles' værker og at publicere tekstkritiske udgaver af de danske filosofers fra middelalderen. Her havde vore to jesuitter en ledende finger med i spillet, og det med stor dygtighed på Det filosofiske fakultet, der fra 70'erne under navnet ”Det humanistiske fakultet” næppe har været særligt jesuitvenligt. Institutet lå i 60'erne på Gråbrødre torv i Københavns latinerkvarter indtil det i 70'erne flyttede til Amager, hvor det endnu ligger. Cahiers de l'Institut du Moyen-Âge Grec et Latin (1969), instituttets eget tidsskrift, som især beskæftiger sig med filosofiske tekster fra middelalderen, er internationalt anerkendt.

Navnlig Roos, der var en elsket underviser, var en stærk inspiration for 60'ernes unge opvoksede forskergeneration, der efterhånden etablerede sig. I 80'erne blev doktordisputationerne forsvaret ved fakultetet: Sten Ebbesen om Aristoteles' Sofistiske refutationer, snydeargumentationer, og Niels Jørgen Green-Pedersen om Aristoteles' argumentationslære Topikken - i skolastikken. Roos blev instituttets frontfigur. Han opbyggede et netværk af internationale kontakter. Da Roos døde (1977), overtog eleven Jan Pinborg (f. 1937), der i øvrigt konverterede til katolicismen under sin lærer, posten som instituttets naturlige frontfigur. Og igennem 70'erne og 80'erne blev instituttet for alvor internationalt. Fra

Heinrich Roos SJ (1904-77)

nær og fjern opsøgte internationale forskere instituttet for at forske på instituttets middelalderbibliotek og arbejde med instituttets mikrofilmsamling, der voksede og i dag tilsammen med mikrofilmsamlingerne i Nijmegen og Leiden i Nederlandene er vel verdens mest velassorterede, særligt i fagfeltet middelalderlige Aristoteles-kommentarer, middelalderlig logik og semantik. Pinborg døde alt for ung (1982), og hans elev Sten Ebbesen (f. 1946) overtog da posten som instituttets internationale frontfigur.

En af instituttets utallige udgiverbedrifter er udgaven af den franske filosofi Jean Buridans håndbog i logik (Summulae). Buridan underviste på det filosofiske fakultet i Paris fra 1320'erne indtil sin død (c. 1360). Han blev aldrig teolog. Teologerne havde muligvis en tendens til at sammenblende tro og videnskab. Buridan var nominalist. Han holdt på, at ”kun enkeltting eksisterer, og at en sætnings sandhed afhænger af, om der eksisterer noget, som dens begreber refererer til” (Sten Ebbesen). Buridans videnskabelige metode fik en kolossal indflydelse på især de central- og nordeuropæiske universiteter, indtil humaniststrømningerne fra 1500-tallet fik undermineret den skolastiske videnskabelige metode på universiteterne. Humanisterne førte hadekampagner imod sofismen og det skolastiske videnskabssprog. Skolastikken overlevede dog hos jesuitterne.

Skolastikkens Aristoteles i København

Otto og Roos skabte en forskningstradition, der i dag lever videre i Center for den Aristoteliske Tradition (2009) ved Københavns Universitet. Forskningen er i dag grundfæstet i en streng aristotelisk videnskabsopfattelse. Og den jesuitiske ånd er for længst hensovet i tornerosesøvn i stævne-mødet med dansk klassiskerkulturs traditionelle ateisme, da ”danskerens stærke hang til det naturlige overlader ham ingen dyb forståelse overfor det overnaturlige” (her lidt fortænkt fortolket som forståelsen for studiet af skolastikkens sprogvidenskabelige diskussioner af ordet ”Gud”).

To tyske jesuitter skulle der altså til for at gøre nationalstaten opmærksom på den danske middelalderlige videnskabelige tradition. Uden deres arbejde og indflydelse ville dansk videnskabshistorie i dag have været uendeligt meget fattigere.

Serien om jesuitterne fortsætter til februar

**100 kroner
om måneden
kan gøre en
stor forskel**

Husk at give et bidrag til Kirken

Hør nærmere hos Lillian Munch Jakobsen på tlf. 33 55 60 12